

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Din Eğitimi 7

Dr. Öğr. Ü. M. İsmail Bağdatlı

mismailbagdatli@yahoo.com

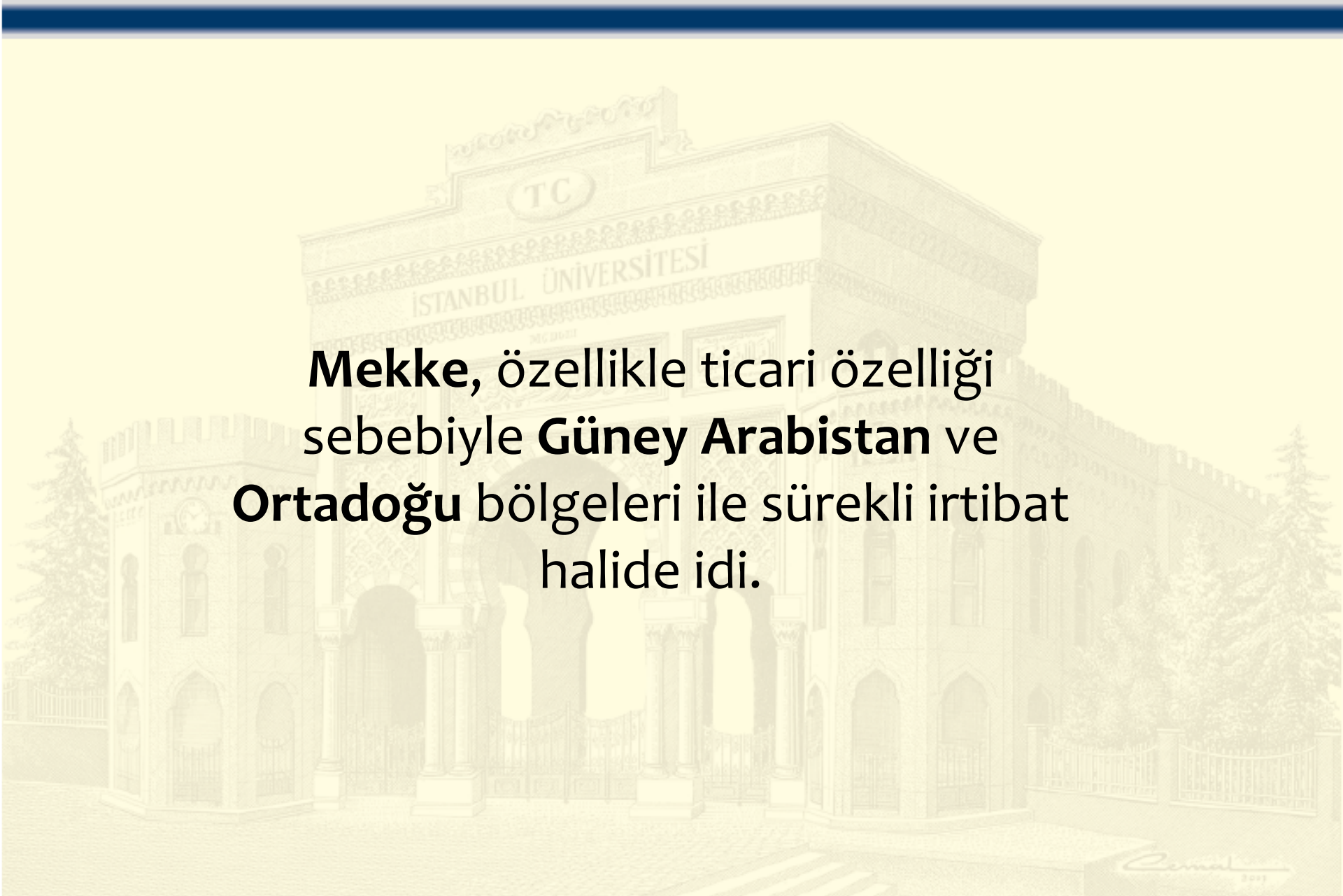

İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA EĞİTİM

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

İslam öncesi Arap toğlumun bilgi ve kültürden tamamen yoksun olduğu söylemek mümkün değildir.

“Cahiliyye” ifadesi ölçsüz ve yanlış hareketlerin yaygın olmasından dolayı kullanılmıştır.

Mekke, özellikle ticari özelliği sebebiyle **Güney Arabistan** ve **Ortadoğu** bölgeleri ile sürekli irtibat halide idi.

Fakat bilimsel manada bir gelişmişliğin söz konusu olmadığını ifade etmek gerekir.

Arap yazısı bu dönemde gelişmiş durumda değildir.

Vahyin nazil olmaya başladığı dönemde Mekke'de okuma yazma bilenlerin sayısının **17** olduğu **Belazurî** tarafından **Futuhu'l-Buldan** isimli eserinde ifade edilmektedir.

Mahfuz Söylemez bu sayıyı sadece Hîrî yazıyı bilenler olarak yorumlamaktadır.

(“İslam'ın Erken Döneminde Eğitim Öğretim Faaliyetleri”, *Dinî Araştırmalar*, C.5, s.13, 2002, Ankara)

Kabe'nin duvarına muallakatı seb'a denilen şiirlerin asılıyor oluşu okuma yazmanın daha yaygın olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

İbn Haldun da **Mukaddime** isimli eserinde Taif ve Kureyş halkının yazıyı Hîrelilerden öğrendiklerini ancak bu yazının İslâm'ın ilk günlerinde sağlam bir şekilde işlenmiş iyi ve güzel bir hale hatta orta bir dereceye dahi gelmediğini ifade etmektedir.

(Mukaddime II, Çev. Z. Kadiri Ugan, MEB Yayınları, 1988, İstanbul, s.411-412)

Hire veya Hira Kufe'nin 3mil uzaklığında bir bölgedir.

Arap alfabesinin harekelenmesi **Ebu Esved ed-Duelî** (604-688), noktalanması ise **Haccac b. Yusuf es-Sakafî**'nin Irak valiliği döneminde **Nasr b. Asım el-Leysî** tarafından yapılmıştır.

Muhammed Hamidullah Hira'dan
Mekke'ye bir adamın geldiği ve buraya
çeşitli sebeplerle yerleştiğinden
bahsetmektedir.

Bu adam burada evlenmiş ve bir şükran
borcu olarak kayınpederine yazıyı
öğretmiştir.

Burada bahsedilen kayınpeder Ebu Süfyan'ın babası Harb idi.

Ebu Süfyan ile Peygamber Efendimiz'in aynı yaşta olduğunu düşündüğümüzde yazının Araplara gelişinin İslam'dan kısa bir süre önce olduğunu ifade edebiliriz.

Kur'an-ı Kerim yazı ile tespit ediliyordu.
Vahiy katiplerinden **H. Muaviye**
Peygamber Efendimiz'in huzurunda yazı
yazarken kendisine Peygamberimiz'in
“**Rakş yap!**” dediğini söyler. Rakşın ne
olduğunu sorduğunda “**güç olan harflerin**
üzerine nokta koy!” buyurduğunu söyler.

(M. Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, Bir Yayıncılık, 1984,
İstanbul, s.11-13)

Dolayısıyla noktalama çalışmalarının
Haccac b. Yusuf döneminden önce
Peygamber Efendimiz tarafından
başlatıldığı söylenebilir.

İslam öncesi Mekke toplumu kapalı bir niteliğe sahipti.

Bundan dolayı pek çok milletle ticari ilişkiler kurmuş fakat bilgi intikali söz konusu olmamıştır.

Şehirin yapısı dahi çağdaşlarına göre iptidai durumda idi.

Eğitim ve iletişim yazılı olmaktan çok sözlü olarak yapılmaktaydı.

Őiir sanatı önem kazanmıŐtır.

Őiirlerde mertlik, cesaret, cömertlik, őeref, temalarına yer verilmesi Allah inancının varlığı gibi bir takım inanç esasları ve erdemlerin cahiliyye toplumunda yok olmadığını göstermektedir.

Çocuklara okuma yazma öğretilen ve
“**küttab**” denilen kurumların
varlığından bahsedilebilir.

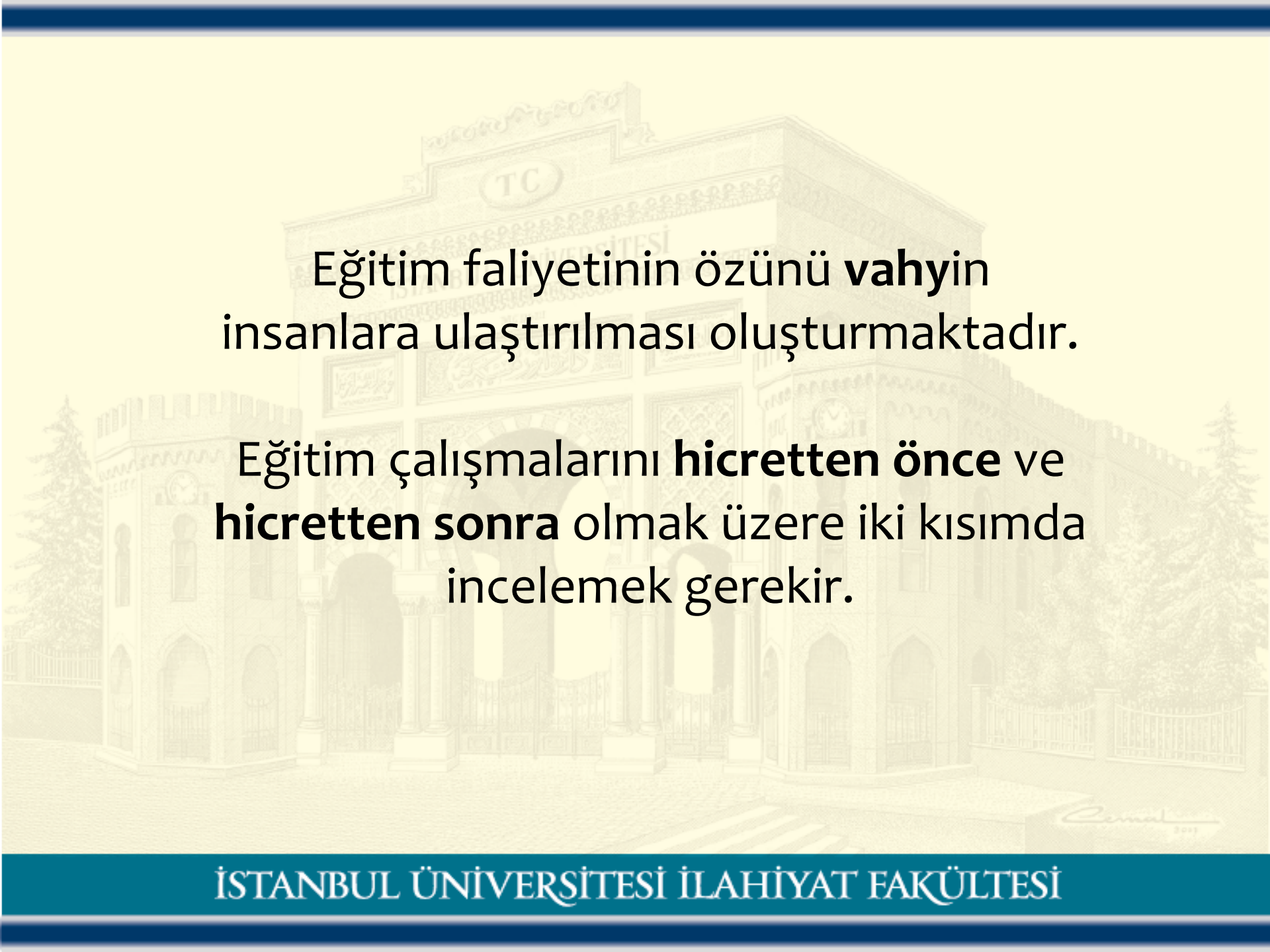
Sayı ve nitelik olarak gelişmemişlerdir.

Daha ileri seviyede eğitim verilen
kurumlar bulunmamaktadır.

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EĞİTİM

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Eğitim faaliyetinin özünü **vahyin**
insanlara ulaştırılması oluşturmaktadır.

Eğitim çalışmalarını **hicretten önce** ve
hicretten sonra olmak üzere iki kısımda
incelemek gerekir.

Mekke'de **Erkam'ın Evi (Daru'l-Erkam)**
önemli bir eğitim merkezi olmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v.) kendi evinde ve panayırlar gibi insanlarla temas kurmaya uygun olan yerlerde faaliyetlerine devam etmiştir.

Hicret öncesi Mekke'de **mescidlerin**
varlığından söz edebiliriz.

Bilinenlerden biri **Ammar b. Yasir**'in evi,
diğeri ise **Hz. Ebubekir**'in evidir.

Ammar b. Yasir işkencelere dayanamayıp muişrikler tarafından söylenmesi istenilenleri söylemişti. Muişrikler tarafından İslam'dan çıkmış olarak bilindiğinden miişlumanlarla kabede ibadet etmesi tekrar işkenceye maruz kalacağı anlamına glediğinden evinde ibadete devam etmiştir.

Hız. Ebubekir ise itibarsız bir kabile olan **Teym** kabilesine mensup olması ile kişisel olarak Mekke'de saygın biri olmasına rağmen açıktan ibadet edemiyordu.

Habeşistana hicret etmesinden dolayı Mekke'li olmaktan çıkarılmış dönüşte **İbn Duğunna** isimli bir kişinin himayesi ile Mekke'ye girebilmişti.

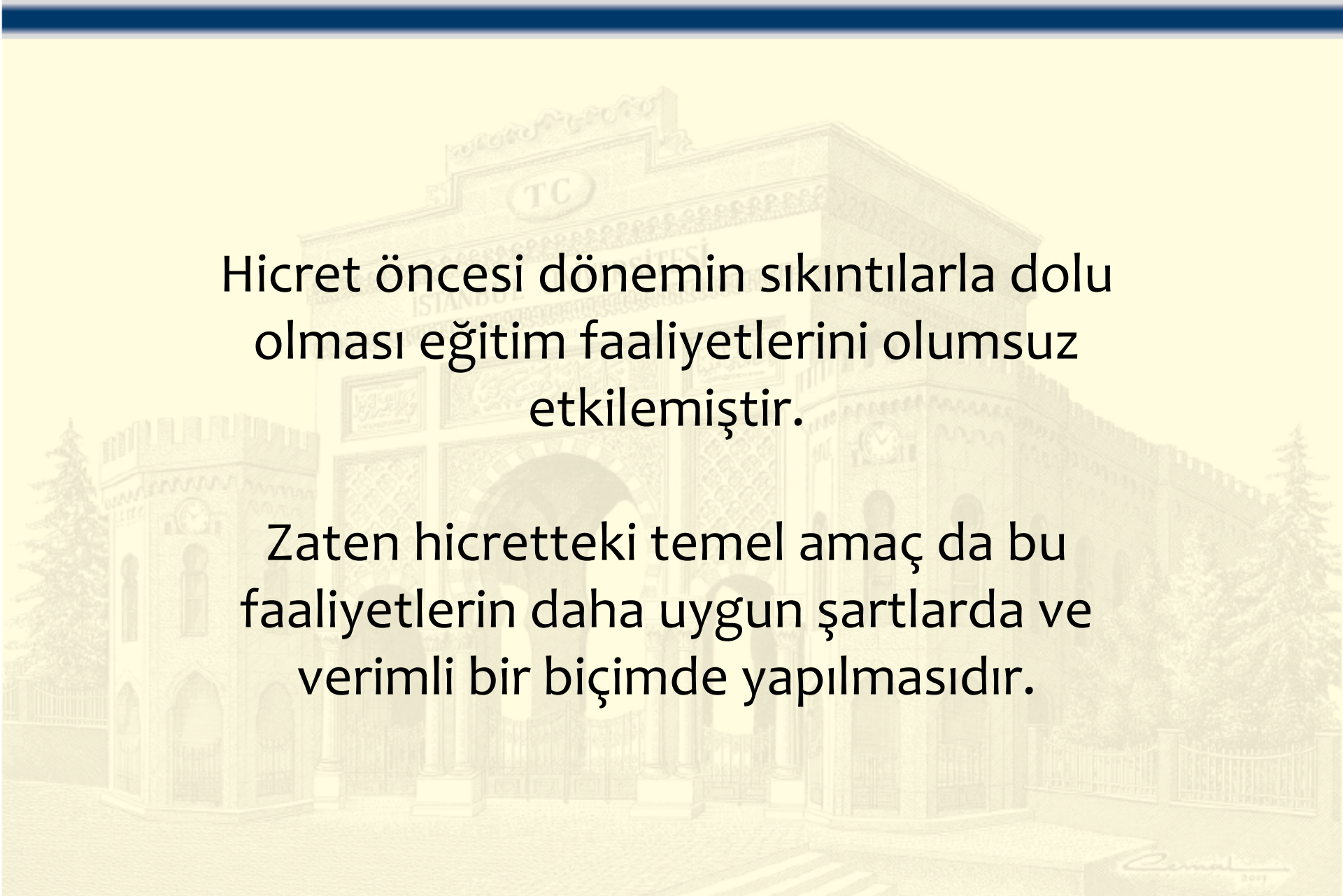
Hatta **Hz. Ebubekir**'in evinde namaz kılarken sesli okuduğu ve sesi çok güzel olduğu için Kur'an okurken çevreden pek çok kişinin onu dinlemeye gelmesi Müşrikleri rahatsız ediyordu. Müttefikleri olan İbn Duğunna'dan dolayı Hz. Ebubekir'e bir şey yapamıyorlardı. Sonra **İbn Duğunna** ile görüştüler o da Hz. Ebubekir'i uyardı, Hz. Ebubekir "**benim senin himayene ihtiyacım yok beni Allah himaye eder.**" demiştir.

Hz. Peygamber ise geceleri kimsenin bulunmadığı zamanlarda Kabe'ye gidiyor ve ibadet ediyordu. Evini mescid olarak kullandığı yönünde bir bilgi bulunmadığını Muhammed Hamidullah ifade etmektedir.

Kabede ibadet ederken Ebu cehil tarafından başına işkembe dökülmesi olayını biliyoruz.

Ashab ise mağaralarda, şehir dışında
veya kimsenin bulunmadığı yerlerde
namaz kılıyorlardı.

Hicret öncesi dönemin sıkıntılarla dolu olması eğitim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

Zaten hicretteki temel amaç da bu faaliyetlerin daha uygun şartlarda ve verimli bir biçimde yapılmasıdır.

Hicretten önce ikinci Akabe biatı ile müslüman olan Yesriblilere mektup göndererek Peygamber Efendimiz; Cuma günü, yani Yahudilerin sabatlarına (ibadetlerine) başladıkları gün zeval vaktinden sonra güneş eğilmeye başlayınca **iki rekat namazı** cemaatle kılmalarını istemiştir. (Müslümanlar yaklaşık 20 kişiler)

Dolayısıyla hicret öncesi Medinede de bir **mescid** söz konusudur.

Hz. Peygamber (sav) dönemi
Mekke

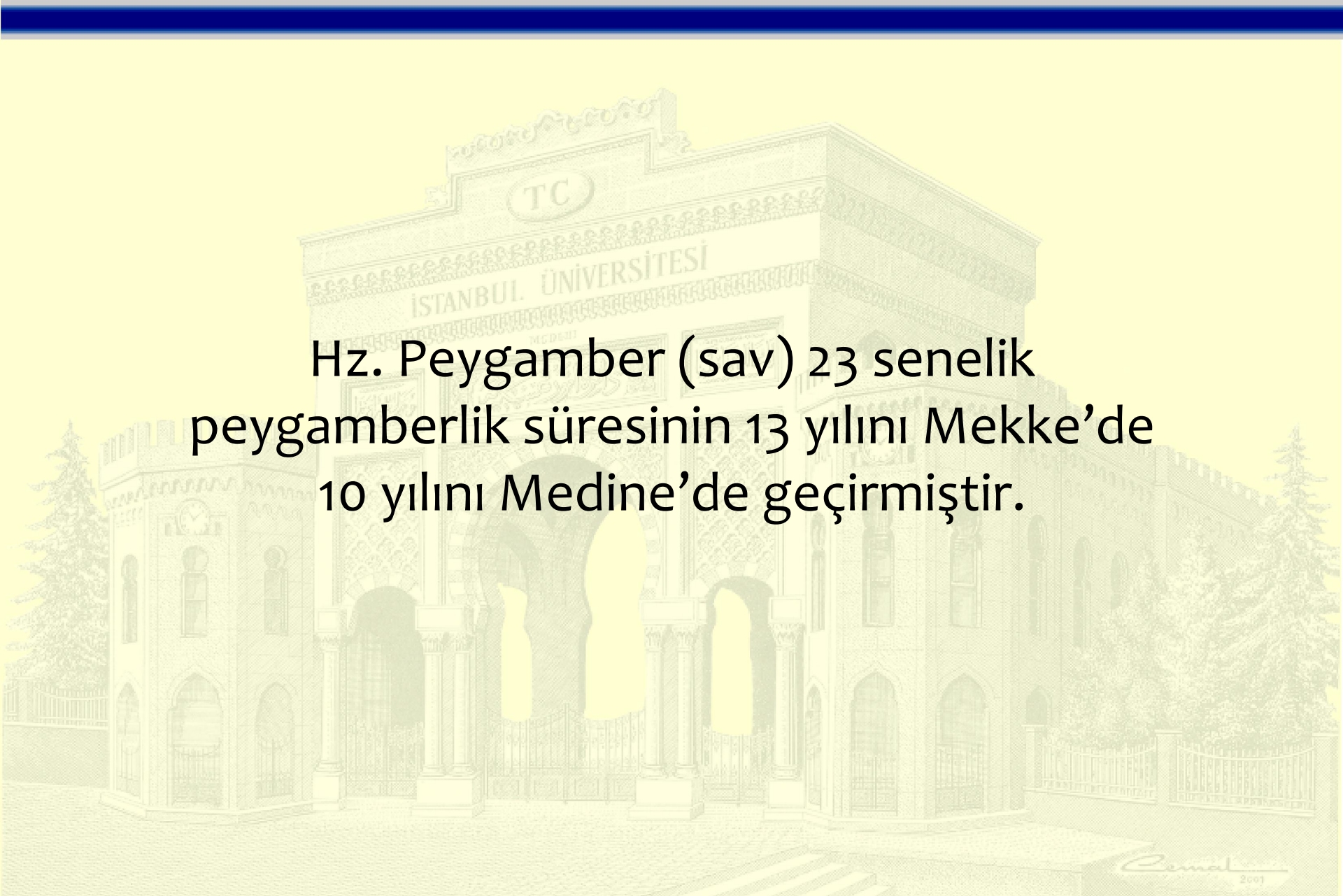

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Cemal
2001

Hz. Peygamber (sav) 23 senelik
peygamberlik süresinin 13 yılını Mekke'de
10 yılını Medine'de geçirmiştir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Yesrib şehri hicretten sonra “peygamber şehri” manasına gelen “**Medinetü’n-Nebi**” olarak isimlendirilmiştir.

İslamî sosyal hayatın ilk nüveleri ve Hz. Muhammed(sav)’in ilk tesis uygulamaları bu şehre yerleştikten sonra görülmektedir.

Peygamber Efendimiz hicret ederken önce uğradığı **Kuba**'da iki üç hafta kadar kalmış ve burada bir **mescid** yapımını başlatmıştır.

Hicret sonrası eğitimin yapıldığı başlıca merkez **Mescid-i Nebevî** olmuştur.

İbadet mekanı olması yanı sıra ashabın vahye şahitlik ettiği ve bu bilgilerin canlı olarak nakledildiği dini bilgilerin verildiği uygulamaların yapıldığı bir mekan olmuştur.

Sorular veya ortaya çıkan olaylara yönelik Hz. Peygamber'in açıklayıcı bilgiler vermesi şeklinde gerçekleşen yoğun bir dini eğitim mevcut idi.

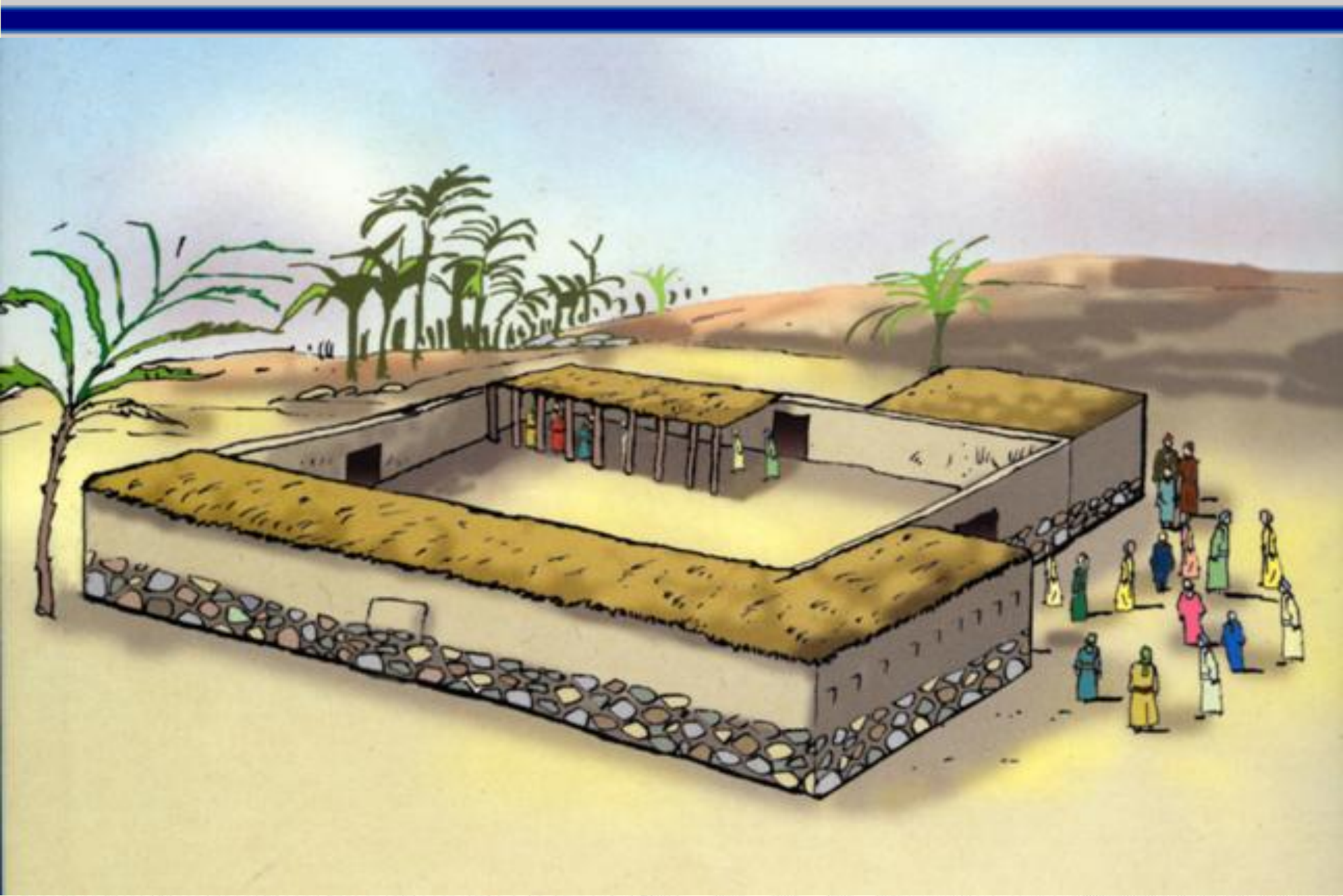

Peygamberimiz'in hayatı sırasında
Medine'de **dokuz** caminin varlığından
tarihçi Belazurî “Ensabu'l Eşraf” isimli
eserinde bahseder.

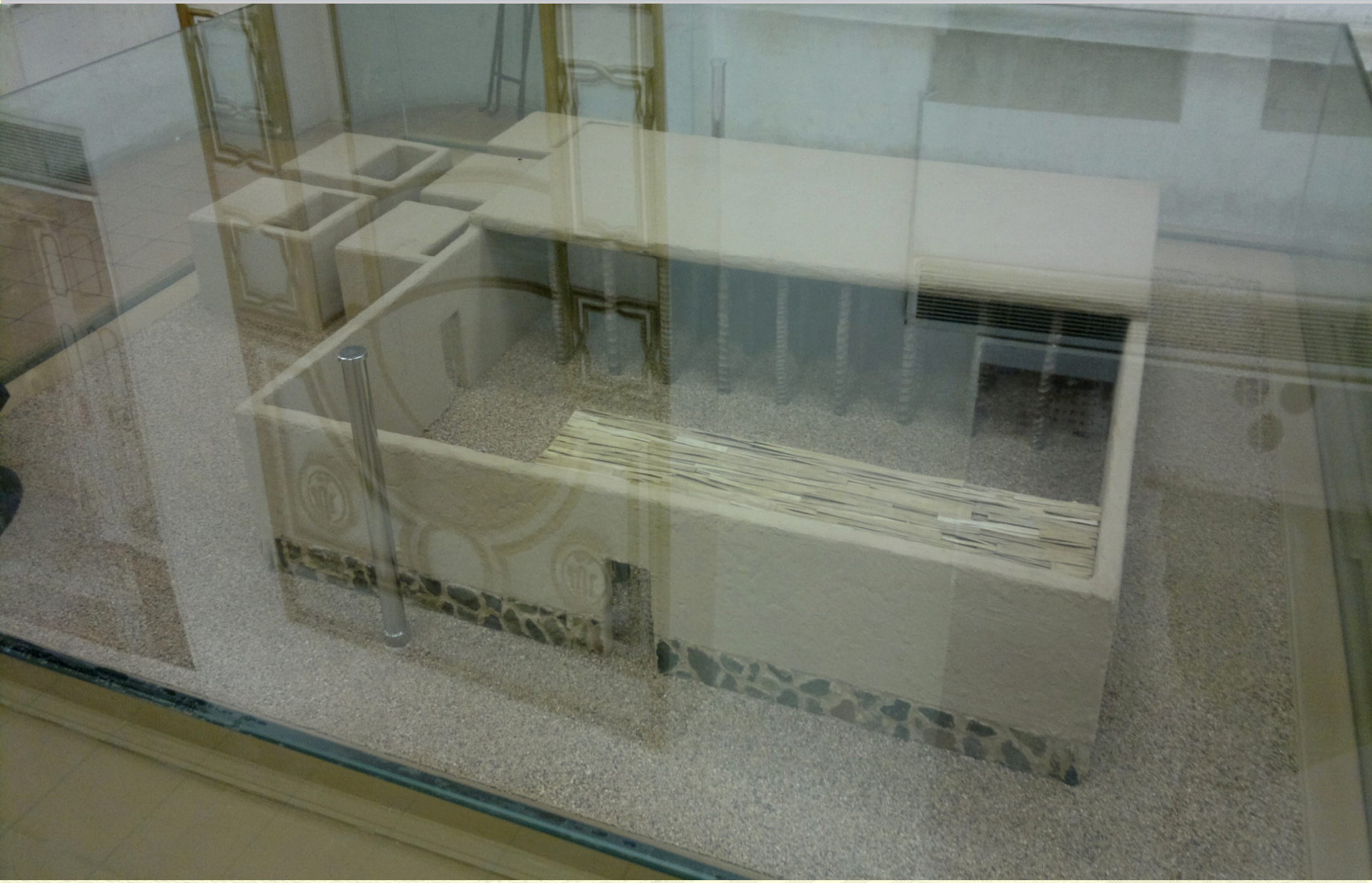
Mescid-i Nebevî'nin İlk Hali

1. Rahmet Kapısı 2. Osman Kapısı 3. Güney Kapısı 4. Ayşe Kapısı
5. Hz. Peygamber Mihrabı 6. Hz. Ebubekir Evi 7. Hz. Ayşe Evi 8. Sevde r.a. Evi
9. Suffa 10. Kuzey Kapısı

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Ashab mescid ve çevresinde verilen bu eğitime büyük oranda katılmışlardır.

Buradaki eğitime **kadınların** da katıldığı hatta onlara ayrı bir günün tahsis edildiği rivayet edilmiştir.

Zaman zaman kadınlardan da Peygamber Efendimiz'e sorular yöneltildiği olmuştur.

Mescid-I nebevî'nin kuzey kısmında inşa edilen “**Suffa**” eğitim yapılan önemli bir yerdir.

Suffa “*bir platform şeklinde yüksek yer*” anlamına gelir.

Suffa'da eğitim gören Ensar büyük ihtimalle burada yatmıyordu. Fakat **Muhacirler** gündüz eğitim aldıktan sonra geceleri burada yatıyorlardı.

Hadis-i şerif metinlerinden yatılı kalan öğrenci sayısının 80 civarı olduğu anlaşılmaktadır.

Suffa'da Kur'an yanı sıra okuma yazma da öğretilirdi.

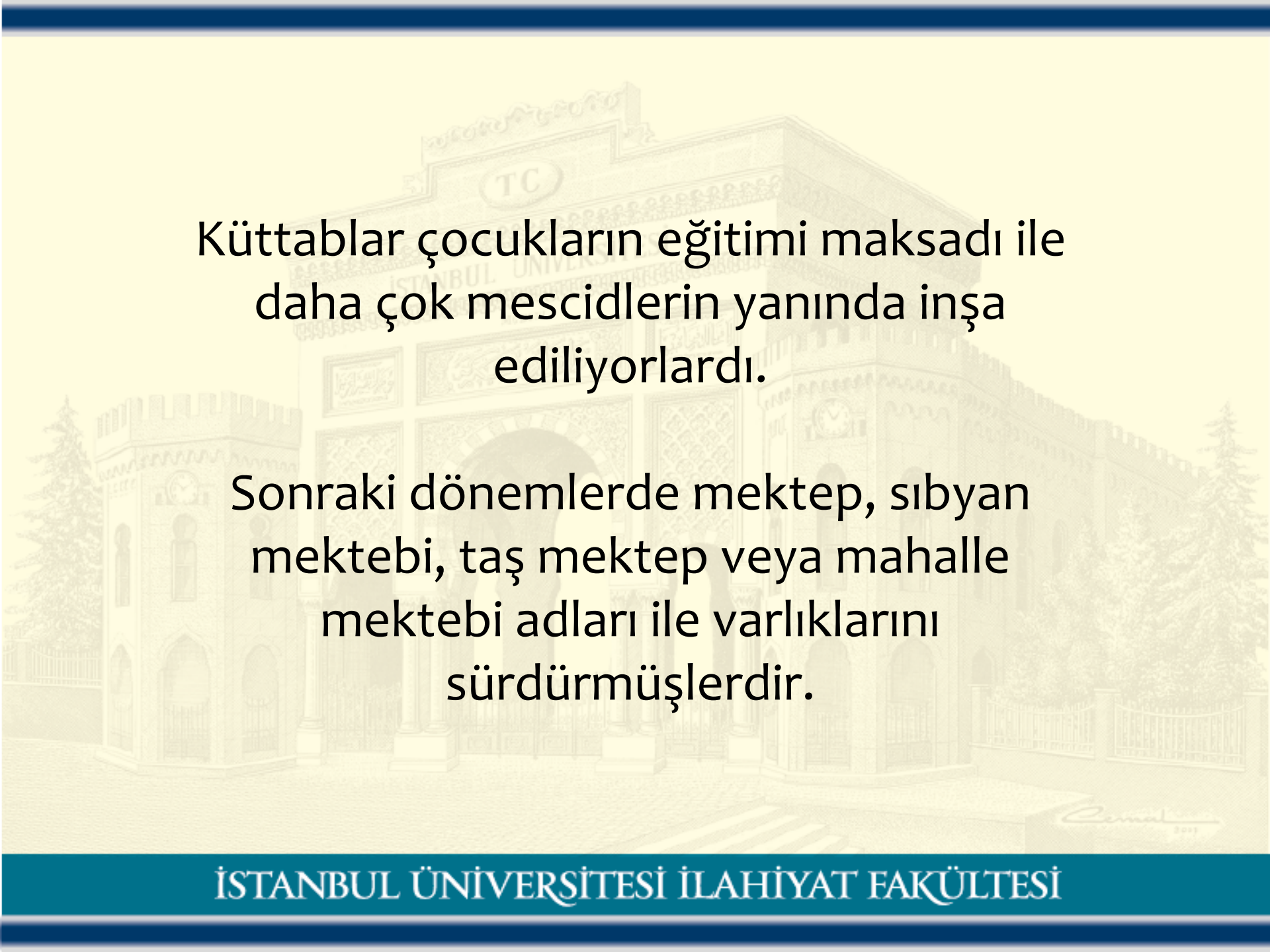
Bedir savaşında esir alınan müşriklerin okuma yazma öğretilmesi karşılığında serbest bırakılması bilgi edinmeye ve bunun aracı olan okuma yazma öğretimine verilen değeri göstermektedir.

Küttablar İslam öncesinde az sayıda da olsa var olan okum yazma öğretilen bu kurumlar sonraki dönemlerde de varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Hız. Peygamber döneminde Medine'de pek çok küttab bulunuyordu.

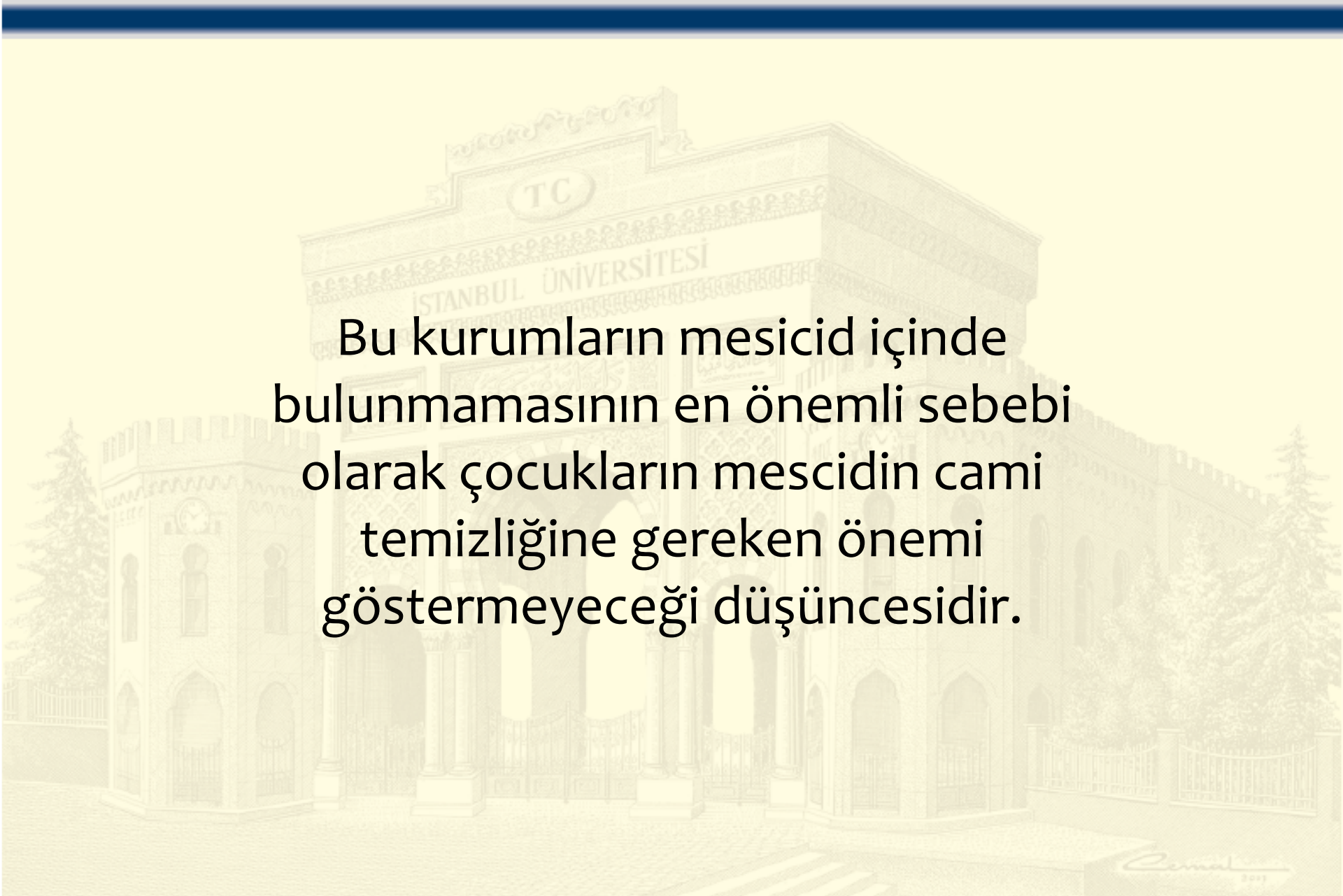

Hz. Ömer döneminde valilere gönderilen genelgede çocuklara yazı, binicilik, yüzme ve darb-ı mesel (atasözü) öğretilmesinin istendiği ayrıca Kur'an ve Hadis öğretimine yer verilmesi gerektiğine dair rivayetler vardır.

Küttablar çocukların eğitimi maksadı ile daha çok mescidlerin yanında inşa ediliyorlardı.

Sonraki dönemlerde mektep, sıbyan mektebi, taş mektep veya mahalle mektebi adları ile varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu kurumların mesicid içinde bulunmamasının en önemli sebebi olarak çocukların mescidin cami temizliğine gereken önemi göstermeyeceği düşüncesidir.

Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra da eğitim çalışmaları gelişerek devam etmiştir.

Hulefa-I raşidin ve Emeviler dönemlerinde Suriye, İnan, Mezopotamya, Mısır ve Kuzey Afrika Müslümanların egemenliği altına girmiştir.

Kültürel açıdan son derece hareketli olan bu bölgelerde Müslümanların siyasi ve askeri üstünlüğünün kalıcı olabilmesi için kültürel ilerleme ve bilimsel çalışmalar da önem taşımaktaydı.

Müslümanlar buralardaki bilgi birikiminden istifade etmiş kullanmış ve geliştirmişlerdir.

Bilginin gelişmesi için en önemli araçlardan olan yazı Müslüman toplumda yeterinde yaygınlaşmamıştı.

Emevilerin ilk yıllarına kadar resmi yazışmalarda Arapça kullanılmıyordu.

Abdülmelik b. Mervan dönemine kadar Rumca ve Farsça olarak divan kayıtları tutulmaktaydı. 700 (H.81) yılında Arapça kayıt tutulmaya başlanmıştır.

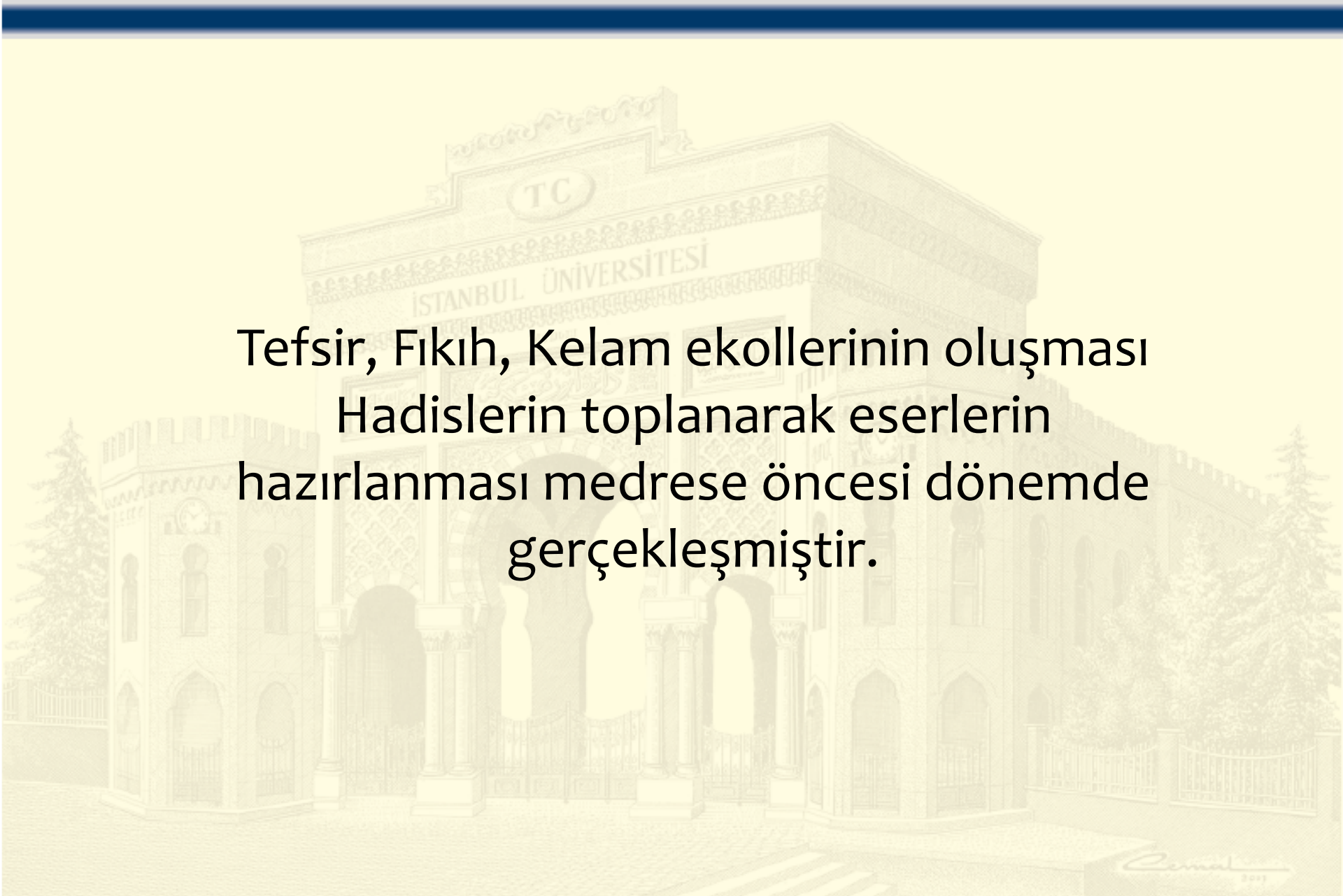
Arapça gramerinin tespiti de yine Emeviler döneminde Ebu Esved ed-Dueli (v.688) ve daha sonraları Sibeveyh (v.793) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Medreselerin kurulmasına kadar eğitim mescid ve cami merkezli olarak örgünden ziyade yaygın bir niteliğe sahip olmuştur.

Küttab ve camiler dışında; alimlerin evleri, kitapçılar ileri gelenlerin ve hükümdarların sarayları daha ileri düzeyde eğitim verilen yerler olmuştur.

İlim tahsili ve özellikle hadis öğrenmek için yolculuklara çıkılması (rihle) sıkça başvurulan bir gelenek olmuştur.

Gerek dini ilimler gerekse de diğer ilimlere ilişkin güçlü çalışmalar ortaya koyulmuştur.

Tefsir, Fıkıh, Kelam ekollerinin oluşması
Hadislerin toplanarak eserlerin
hazırlanması medrese öncesi dönemde
gerçekleşmiştir.

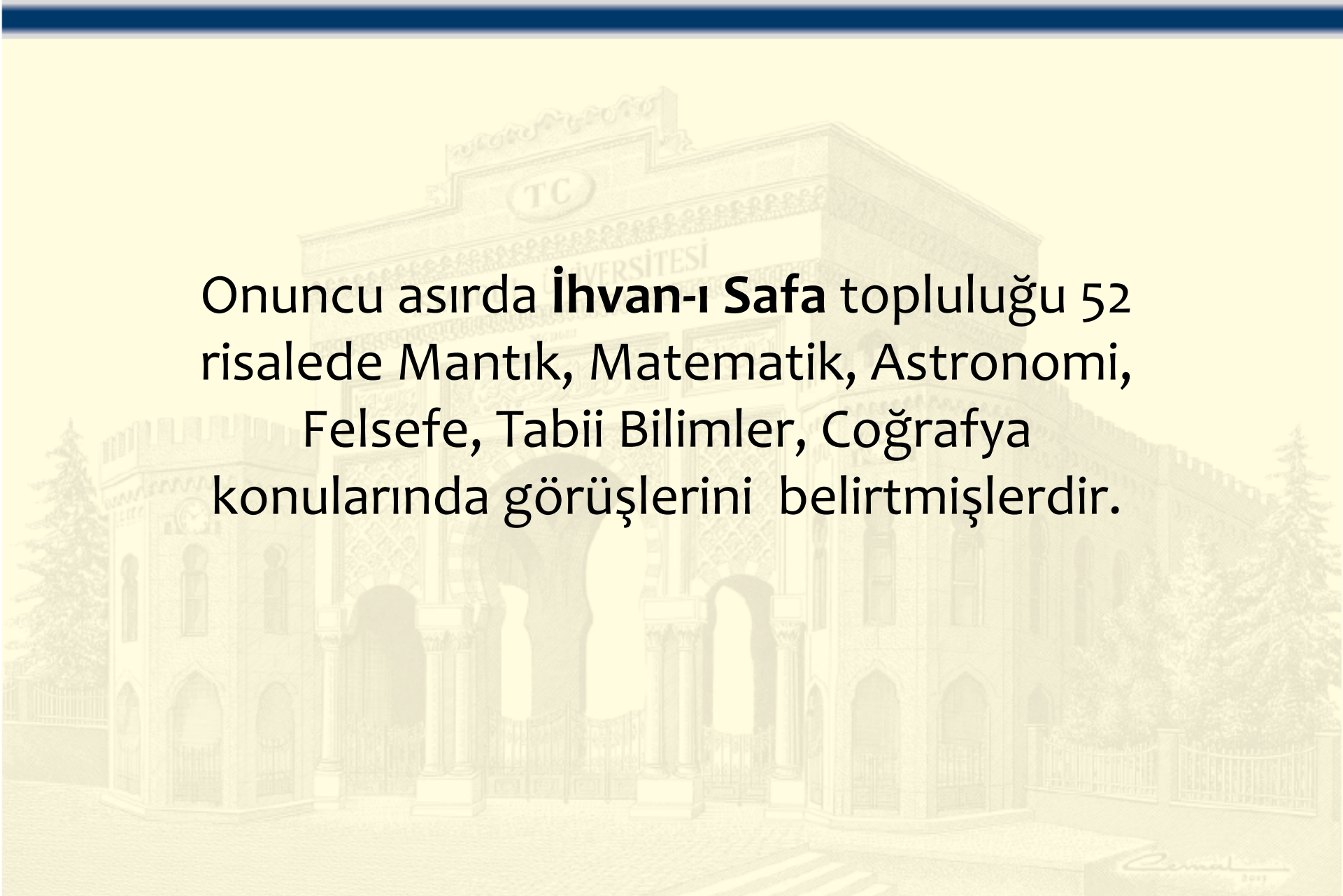

Abbasiler devrinde Huneyn b. ishak tarafından göz hastalıkları ile ilgili bir risale yazılmış, eczacılık alanındaki ilk eserlerden olan Cabir b. Hayyanın çalışması ve benzeri çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Emeviler döneminde Şam'da Abbasiler döneminde Kahire ve Bağdat'ta hastaneler kurulmuştur.

Astronomi çalışmaları için Abbasiler devrinde Mezmun zamanında (813-833) Bağdat'ta Şemmasiyye, Şam'da ise Kasiyyun rasathaneleri kurulmuştur.

Burada elde edilen veriler “zic” adı verilen tablolarla toplanmış ve takvim hazırlanması zamanın belirlenmesinde kullanılmıştır.

Onuncu asırda **İhvan-ı Safa** topluluğu 52 risalede Mantık, Matematik, Astronomi, Felsefe, Tabii Bilimler, Coğrafya konularında görüşlerini belirtmişlerdir.

Abbasiler döneminde Bağdat'ta faaliyet gösteren “**Beytu'l-Hikme**”; Yunan, Pehlevi ve Sanskrit dilerinde yazılan Felsefe, Tıp, Matematik, Fen Bilimleri, kısmen de edebiyat alanında kaleme alınan eserlerin Arapça'ya **tercüme** edildiği, kütüphane ve rasathaneden oluşan bir kurum idi.

Özellikle Me'mun döneminde gelişme göstermiştir.

Beytu'l-Hikme Me'mun'dan sonra aynı ilgiyi göremese de 10. asrın sonuna kadar etkin bir şekilde çalışmıştır.

1258 yılında **Moğol** Hükümdarı Hülagu Bağdat'ı işgal ettiğinde bu muazzam kütüphane içindeki eserlerle birlikte yok edilmiştir.

Emeviler döneminde de Şam, Bağdat,
Kahire gibi şehirler önemli ilim
merkezleri olmuştur.

Endülüs de oldukça önemlidir.

Kutuba (Cordoba), Tuleytula (Toledo),
Gırnata (Granada), Malaka (Malaga),
İşbiliyye (Sevilla), Sarakusta (Saragossa)
gibi şehirler önemli ilim merkezleridir.

Endülüste yetişen ünlü ilim adamları
arasında:

İbn-i Hazm, İbn Abdi Rabbih, İbn-i
Haldun, İbn-i Rüşd, İbn-i Bacce, İbn-i
Tufeyl, İbn-i Arabi sayılabilir.

Teşekkür ederim...

Dr. Öğr. Ü. M. İsmail Bağdatlı

mismailbagdatli@yahoo.com

www.ismailbagdatli.com.tr

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ